

Сімвалы Сусвету ў беларускай вясельнай абраднасці

Для архаічных міфалогій розных народаў свету характэрна аднолькавая сістэма некаторых сюжэтаў і вобразаў. Не выключэнне і беларуская міфалогія, якая захавала шэраг сусветнаведомых архетыпаў сімвалаў. Гэта тлумачыцца сацыяльнай эвалюцыяй, адзінствам першапачатковых характарыстык усіх народаў і зместам першых этапаў іх развіцця. Дадзеныя сімвалічныя адзінкі знайшлі сваё месца і ў беларускай вясельнай абраднасці. Гэта рэшткі складаных цырымоній, якія суправаджалі пераходныя абрады, звязаныя з фізіялагічным развіццём чалавека і якія пераўтварыліся ў ініцыяцыю, абумоўленую сацыяльнымі фактарамі.

Сярод архаічных вобразаў, якія сустракаюцца ў вясельным комплексе, галоўнае месца займаюць сімвалы Сусвету. Іх выкарыстанне пры ініцыяцыі падкрэслівае сувязь чалавека з Сусветам, захаванне яго адвечных законаў, узвелічэнне асобы чалавека (параўнанне з нябеснымі свяціламі), сцвярджае думку пра дамінуючае становішча сям’і ў сістэме грамадства (ужыванне вобразу Сусветнага Дрэва, Гары). Сімволіка Сусвету, якая ўжываецца пад час пераходу ў “новае жыццё”, павінна была садзейнічаць усталяванню гармоніі ў сямейных адносінах, пры захаванні якой магчыма шчаслівае далейшае сумеснае існаванне дзвюх асоб.

Адным з першасных сімвалаў міфалогіі з’яўляецца Дрэва Сусвету (Вечнае дрэва, Першае дрэва, Дрэва жыцця, Дрэва пазнання) – вобраз які лёг у аснову адной з мадэляў светабудовы (дэндрацэнтрычную). Згодна з апошняй, крона дрэва асацыіруецца з небам, ствол – з зямлёй, карані – з пеклам. У беларускай вясельнай абраднасці водгукі культуры гэтага вобраза суаднесены з дубам – сімвалам магутнасці, даўгалевя, сувязі зямной прасторы са светам духаў.

Ляцелі гусакі да дубу,

Клікалі Яселька да шлюбу... [1, с. 532, № 1354]

Вобраз птушак успрымаецца як вобраз насельнікаў нябеснай сферы. Гэтым падкрэсліваецца важнасць падзеі прыняцця шлюбу і апякунства боскіх сілаў над маладой парай.

Падыходжанне каравайнага цеста параўноўваецца з ростам “маладзенькага дубочка зялёненькага”. Цэнтральнае месцазнаходжанне каравая на вясельнай урачыстасці, яго ўбранне (зорачкі, сонца, месяц, жывёлы, птушкі з цеста, вялікая колькасць жывых і штучных кветак) нагадваюць выяву Сусветнага дрэва са шматлікімі насельнікамі розных яго сфераў:

Колькі на небе зорачак –

То на караваі шышачак,

Як на небе ясныя –

Так на караваі красныя. [1, с. 100, №173]

Ай, на нашым каравай

Усе птушачкі, што ў раі... [1, с. 101, №174]

Пры дзяленні абрадавага хлеба верхня ("нябесная") яго частка аддавалася маладым, што лічылася пажаданнем новай сям'і шчасця, дабрабыту і плоднасці.

Дарэчы ўспомніць і яшчэ адзін рытуал, які таксама пацвярджае сувязь каравая з пладовымі дрывамі. Ваду, якая засталася ад прыгатавання каравая, вылівалі абавязкова пад садовыя дрэвы, каб яны добра раслі, былі плодныя.

Падобна Дрэву жыцця, каравай, як і любы хлеб, з'яўляецца злучальным звяном паміж зямным і звышнатуральным светам. "Хлеб сімвалізуе адносіны ўзаемнага абмену паміж людзьмі і Богам, паміж жывым і продкамі. Ён цесна звязаны са светам памерлых, якія амаль адчувальна ўздзейнічаюць у выпечцы хлеба і атрымоўваюць ад яго сваю долю ў выглядзе гарчай гары ці якой-небудзь спецыяльна выдзеленай для іх часткі" [1, с. 385].

Абагаўленне каравая праяўляецца і ў адносінах да яго. звычайна яго ставілі на покуці, звярталіся з рознымі просьбамі-малітвамі, чазызаючы яго "божанька". А мясіць цеста каравайніцам дапамагаў сам Гасподзь Бог са святымі.

Да ў саду месяц свеціць,

Ангель ваду носяць

Сам Бог каравай месці,

Хрыстос палівае,

А Прачыстая свеціць.

Хустачкі пакрывае. [1, с. 77, №96]

Круглая форма вясельнага хлеба і гэтыя абрадавыя дзействы звязваюць яго з сярным культам, дзе Сонца – галоўнае божства верхняй часткі Дрэва свету. А частае выкарыстанне ў вясельных тэкстах слова "рай" можна растлумачыць сувяззю каравая з богам новага ўраджаю і прыбытку Раем.

Караваю, мой раю,

Вяселлейка зачынаю... [1, с. 60, №39]

У песенных тэкстах маладую пару часта сімвалізуюць сонца і месяц – вобразы, характэрныя для міфалагічнай мадэлі свету з яе вечнымі супрацьлегласцямі: свет – цемра, дзень – ноч. Рэальны шлюб дзяўчыны і хлопца адпавядае асноўнаму матыву касмаганічных міфаў, дзе аб'яднанне нябесных свяцілаў вядзе не толькі да паляпшэння матэрыяльнага дабрабыту, але, у першую чаргу, да ўзнікнення стану гармоніі – своеасаблівай душы і крыніца існавання сямейнага жыцця.

У беларускай вясельнай абраднасці адлюстроўваецца і аралагічная мадэль свету, якая звязала ўсе існуючыя з цэнтральнай Сусветнай Гарой, якая успрымаецца як вось свету, пуп зямлі.

Култ пакланення прыродным узвышанасцям узнік яшчэ ў старажытнасці, калі гэтыя месцы лічыліся святымі і спрыялі зносінам чалавека з вышэйшым божствам. Култ гары баў шырока распаўсюджаны на Беларусі, аб чым сведчаць назвы старажытных гарадзішчаў і стаянак першабытных людзей: Гара, Мір-Гара, Залатая Гара, Лысая Гара, Каменная Гара, Белая Гара, Красная Гара, Змеева Гара, Доўгая Гара, Святая Горка і інш.

Каб быць бліжэйшымі да Бога, каб ён пачуў малітвы веруючых, храмы будаваліся на ўзгорках і называліся “божым домам”, “божымі харомачкамі”.

Чы чуецся, конікі, пад сілу?

Падвядзіце пад гару княгіню.

Пад тую гораньку крутую,

Пад тую тую цэркаўку святую. [1, с. 550, №1400]

Гара выступае і як шлях з нябесных сфераў на зямлю. Ніжэй прыведзены прыклад пацвярджае ўяўленне пра тое, што шчасцем-доляю надзяляюць людзей вышэйшыя сілы.

Пакаціце та, колле,

З гары да на падолле,

Там цябе маё дзіця ўзнае,

З яго долю, шчасце адгадае. [1, с. 530, №1348]

Як наладжванне сувязяў зямнога і нябеснага свету і просьбу апошняму ў падтрымцы можна разглядаць наступныя радкі:

Павучок на небе ідзець,

А павучынне долаў падзець. [1, с. 589, №1529]

Яшчэ ў старажытнасць гара, узгорак абазначалі месца знаходжання ўлады. У пасадным абрадзе, садзячы маладых “на выскае месечка, на высокае крэслечка”, гэтым самым падкрэсліваюць іх часовую (на момант вяселля) перавагу над іншымі, надаючы значэнне цэнтральных вобразаў вяселля.

Найбольш шырока сімвалы Сусвету сустракаюцца ў фальклорных творах, якія суправаджаюць усе этапы ўрачыстасці. У абрадавых дзействах дадзеныя адпаведнікі сустракаюцца паранальна рэдка. Напрыклад, у каравайным абрадзе сімвалам Дрэва з’яўляюцца ўтрыгожванні абрадавага хлеба ў выглядзе галінак, кветак. Форма каравая адпавядае сонцу (у маладой) і месяцу (у маладога). Адпаведнікамі сонца лічацца запаленыя свечкі, любы іншы агонь. Падчас пасадку азначэннем Сусветнай Гары з’яўляецца само пасаднае месца, на якое дзяўчына села, як “сонца на гораньку ўзышло”. Сакральным месцам, адпаведнаму Сусветнаму Дрэву і Гары, называецца месца, дзе сядзяць маладыя на вясельнай бяседзе. Менавіта яны знаходзяцца ў цэнтры ўсёй цырымоніі, а іх узаемаадносінны, заснаваны на захаванні асноўных касмічных законаў, садзейнічаюць стварэнню моцнай, шчаслівай сям’і.